

ارائه راهکارهای اجرایی برای تقویت هویت اسلامی - ایرانی کودکان در مراکز پیش دبستانی

فاطمه میربلوچ زهی^۱، فاطمه جان آبادی^۲، صدیقه ریگی^۳، زهرا شهرکی^۴

^۱ کارشناس ارشد تحقیقات آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه سیستان و بلوچستان

^۲ دانشجوی ارشد تحقیقات آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه سیستان و بلوچستان

^۳ دانشجوی ارشد مدیریت آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه آزاد زاهدان

^۴ کارشناسی روانشناسی تربیتی

چکیده

هدف اساسی پژوهش حاضر ارائه راهکارهای اجرایی برای تقویت هویت اسلامی - ایرانی کودکان در مراکز پیش دبستانی می باشد. اطلاعات این پژوهش به شیوه توصیفی و از تحلیل اسناد و مدارک، گزارشهای تحقیق، منابع چاپی و الکترونیکی استخراج گردید. با توجه به پیچیدگی های دنیای کنونی و احاطه شدن کودکان توسط انواع رسانه های دیداری و شنیداری و به ویژه فضای مجازی، و این که هویت اشخاص در دوران کودکی شروع به تکوین و شکل گیری می کند و در دوره نوجوانی و جوانی به تثبیت می رسد، ارائه ی راهکارهای عملی و علمی، قابل اجرا و متناسب با نظام آموزشی و فرهنگ اسلامی - ایرانی در آموزش و پرورش کشور بسیار ضروری می نماید. نتیجه گیری: دوران پیش از دبستان با توجه به نقشی که در شکل گیری شخصیت و هویت هر فرد دارد یکی از مهمترین دوره های زندگی محسوب می شود. با توجه به اهمیت این دوره باید با سرمایه گذاری بیشتر در مقطع پیش دبستانی و همچنین فراهم آوردن محیط مناسب، زمینه را برای رشد و پرورش کودک فراهم کرد. و برای تحکیم و اعتلای هویت ملی نوآموزان در قالبی ایرانی - اسلامی، باید از راهکارهای بسیار ساده و غیرمستقیم و یا به عبارتی نامحسوس استفاده شود. مستقیم گویی در مورد هویت ملی برای این رده سنی نامفهوم و بی فایده خواهد بود.

واژه های کلیدی: هویت اسلامی - ایرانی، کودکان، دوره پیش دبستانی

۱-مقدمه

هویت یکی از دغدغه های مکرر بشر در گستره تاریخ بوده و اساسی ترین علامت مقدمه پرسش در رویه ساختار ذهنی نوع بشر محسوب شده است یعنی توجه به این نکته مهم که من یا خود (که) هستم و غیر یا دیگر در تقابل با من کیست و وجوه و ابعاد فردی اجتماعی و فرهنگی این (من) در چیست. فرایند پاسخگویی آگاهانه هرفرد به یک دسته از سؤالات در مورد خودش را هویت می گویند. (باوند، ۱۳۷۷). هویت در معنای لغوی؛ یعنی، حقیقت و ماهیت چیزی؛ یا هویت پاسخ به سؤال چه کسی بودن و چه گونه بودن است.

جیمز هویت شخصی را مفهومی می داند که فرد از خود به عنوان یک شخص دارد و این مفهوم ناشی از تجربه تداوم و تمایز است؛ یعنی خود در طی زمان یکسان باقی میماند و در عین حال از دیگران متمایز است (محسنی، ۱۳۷۵). هویت در نظر اریکسون عبارت است از حالتی که فرد بتواند بین تصویری که از ثبات و یگانگی خود دارد و تصویری که دیگران از او دارند هماهنگی ایجاد کند (اریکسون، ۱۹۶۰) چنین حالتی همراه است با تعهد به نقش های شغلی، ارزش ها و گرایش های جنسی (اریکسون، ۱۹۶۸).

مفهوم هویت که اریکسون عنوان می نماید تاکید بر این مساله دارد که مراحل رشد هر یک به طور مجزا در درون خود پایان نمی یابد، بلکه به هم پیوسته و وابسته بوده، مرحله ای در جهت رشد فرد به عنوان فردی کامل و خودکفا می باشد که در زندگی لیاقت ایفای نقش یک بزرگسال را داشته و بتواند در نظام اجتماعی که در آن زندگی میکنند، به اصطلاح جابجافتد. تکامل فقط از طریق گذشتن بدون بحران از مراحل پی در پی رشد روانی - جنسی حاصل نمی شود، بلکه بستگی به سازماندهی مجدد و مداوم در طی جریان رشد دارد و آنگاه در دوره نوجوانی، نوبت به تکامل مجددی میرسد که انتقال از وابستگی کودکی را به مسئولیت بزرگسالی میسر می نماید.

استاد مطهری هویت را وجود احساس مشترک یا وجدان و شعور جمعی در میان عده ای از انسان ها می داند که یک واحد سیاسی یا ملت را می سازند، به نظر وی هویت دو پایه دارد ایرانی بودن - اسلامی بودن هویت دارای انواع سطوح و سلسله مراتب مختلفی است. اما در یک دسته بندی کلی می توان دو نوع هویت را از یکدیگر متمایز کرد. هویت فردی: یعنی همان چیزی که فرد به واسطه ویژگی ها، خصوصیات یگانه و منحصر به فرد خود مورد شناسایی قرار می گیرد و در عین حال از دیگران متمایز می شود.

هویت جمعی: عبارت از تعلق خاطر تعدادی از افراد به امور مشترک با عنوانی خاص، چنین تعلق موجب احساس همبستگی و شکل گیری یک واحد جمعی می شود که با عنوان "ما" از "ماهای" دیگر جدا می شود. (توسلی وقاسمی، ۱۳۸۳: ۲) یکی از جامع ترین بخش های هویت جمعی، هویت ملی است که فراگیرترین و در عین حال مشروع ترین سطح هویت در تمامی نظام های اجتماعی است. (حاجیان، ۱۹۶: ۱۳۷۹)

هویت ملی عالی ترین سطح هویتی هر فرد بشری است و معمولاً از ویژگی منحصر به فردی برخوردار است. این نوع رابطه هویتی که برخی آن را هویت محوری نیز نامیده اند، به لحاظ سلسله مراتبی برتر از سایر سطوح هویتی قرار می گیرد. هویت ملی از جمله مباحث مهم و برجسته در دنیای امروز است که دارای بیشترین اهمیت به لحاظ وحدت بخشی و ایجاد انسجام ملی می باشد. با توجه به این که نظام آموزش و پرورش بزرگترین نیرو و سرمایه ی انسانی را در اختیار دارد؛ یکی از بهترین راههای تحکیم و تقویت هویت ملی به شمار می آید. این نظام از عناصر متعددی تشکیل شده است که در ارتباط با یکدیگر و در راستای رسیدن به اهداف متعالی تعلیم و تربیت ایفای نقش می کنند.

هویت ملی از تعلق فرد به یک سرزمین و دولت ملی و یا به عبارتی به کشور خاصی سرچشمه می گیرد، و معمولاً افراد دارای بیش از یک هویت ملی نیستند (احمدی، ۱۳۸۲)

اسمیت معتقد است هویت ملی را می توان "بازتولید و باز تفسیر دائمی ارزشها، نمادها، خاطره ها، اسطوره ها و سنت هایی دانست که میراث متمایز ملت ها را تشکیل می دهد و تشخیص هویت افراد با آن الگو، میراث یا عناصر فرهنگی امکان پذیر است (اسمیت، ۱۳۸۳:۳۰)

هر ملتی ویژگی های منحصر به فردی دارد که این ویژگی ها هویت آن ملت را تشکیل می دهد. هویت در واقع پاسخی به چپستی و کیستی هر فرد بوده و مجموعه خصوصیتی است که او را از دیگران متفاوت و متمایز می کند. هویت ملی یا هویت جامعه ای، بالاترین سطح هویت جمعی در هر کشوری محسوب می شود هویت ملی را تقریباً آخرین هویت اکتسابی می دانند که توسط فرد طی فرآیند جامعه پذیری از طریق خانواده، مدرسه و رسانه کسب هویت ملی سبب وحدت و یکپارچگی مردم می شود. هویت ملی هر فرد به صورت بخشی از کل هویت اش در رابطه با جامعه ای که به آن تعلق دارد یا احساس می کند شکل می گیرد. هویت جمعی و به معنای احساس همبستگی عاطفی با اجتماع بزرگ ملی و احساس وفاداری به آن است

استاد شهید مرتضی مطهری (۱۳۷۲) در کتاب خدمات متقابل ایران و اسلام می نویسد: اگر هویت ملی را نوعی احساس ملی بنامیم تعریف آن عبارت خواهد بود از: وجود احساس مشترک یا وجدان دسته جمعی در میان عده ای از انسانها که یک واحد سیاسی یا ملت رامی سازند.

هویت اسلامی نیز در واقع نشان دهنده احساس تعلق و تعهد به دین و جامعه دینی است. از دیدگاه استاد مطهری (۱۳۷۲)، ایرانیان با گرایش به اسلام، ضمن این که هویت گذشته ی خود را حفظ کرده اند، با جذب تعالیم متعالی و روحبخش اسلام، و با بهره گیری از ویژگی های اخلاقی فرهنگ ایرانی، به بارور کردن فرهنگ و تمدن اسلامی پرداختند و توانستند با تحکیم هویت ایرانی، به هویت دینی خود نیز معنای جدیدی بدهند.

۲- اهمیت هویت ملی در دوره پیش دبستانی

تربیت و آموزش در دوران کودکی مورد توجه و علاقه ی بسیاری از دست اندر کاران حوزه ی تعلیم و تربیت بوده است؛ زیرا پایه های شکل گیری شخصیت در این دوران بنا می شود. به خصوص دوره ی پیش دبستانی که اولین مرحله ی آموزش رسمی است و محیط رفتاری بسیار مهمی برای کودکان به شمار می آید؛ بنابراین اگر تربیت فرزندان بر پایه ی فطرت و اصول تربیت دینی باشد و در عین حال به مسائل روانشناسی و ویژگی های رشد کودک نیز توجه شود آثار مثبت خود را نمایان خواهد کرد (غلامزاده و همکاران، ۱۳۹۶).

برخلاف تصور گذشته که شکل گیری شخصیت کودک را در سنین شروع مدرسه می دانستند اما در عصر حاضر روانشناسان ثابت کرده اند که بهترین زمان شکل گیری شخصیت کودک در سنین قبل از دبستان و بهترین زمان آن سن ۲ تا ۶ سالگی می باشد.

دین اسلام و روانشناسی نوین اهمیت فوق العاده ای به دوران کودکی و طفولیت داده اند آنها دوران کودکی را زیربنای شکل گیری شخصیت و رشد انسان در ابعاد مختلف میدانند، در احادیث اسلامی وارد شده که یادگیری در دوران کودکی همانند ایجاد نقش بر روی سنگ است که دارای دوام زیادی است و از بین نمی رود بر این اساس بر پدران و مادران دلسوز واجب است

که به این دوران زندگی فرزند خویش بسیار بها دهند و به کودکان کمک کنند تا بهترین استفاده را از ایام عمر خود ببرند (اسمعیل وندی و همکاران، ۱۳۹۶). هفت سال اول زندگی کودک، یعنی سنین پیش دبستانی، پایه و اساس شخصیت او را تشکیل می دهد و اگر این دوره آن گونه که پیامبر خدا فرمودند با عطوفت و مهرورزی، همدلی و همراهی، غلیان و فوران احساسات خوشایند، محبت پذیری و اقتدار عاطفی کودکان همراه باشد، قوی ترین، سالم ترین و متعادل ترین ستون های تکوین شخصیت پی ریزی می شود و این قبیل بچه ها بیشترین آمادگی روانی و ذهنی را برای یادگیری (هفت سال دوم) می یابند و آمیزه ای از محبت پذیری و آموزش پذیری، آنان را برای دوره مشورت پذیری و رایزنی با بزرگ ترها (هفت سال سوم) آماده می کند. از نظر مربیان، این دوره می تواند مقدمه خوبی جهت آموزش مهارت های ساده به کودکان پیش دبستانی باشد. کنجکاوی زیاد و تقلید صریح از گفتار و کردار بزرگسالان توجه ودقت بیشتر والدین و مربیان را می طلبد؛ چرا که کودکان پیش دبستانی کوچک ترین حرکات و رفتارهای بزرگسالان را مورد دقت قرار می دهند و به یک درک باطنی از الگوی بزرگسال خود و احساسات آن ها نسبت به خود می رسند. رفتارهای غیر اخلاقی و ناهنجار و یا برخوردهایی توأم با بی مهری و کم توجهی تأثیر نامطلوبی بر شخصیت کودک خواهد داشت با توجه به نظریه ی شناختی-رشدی پیاز، رشد شناختی در مرحله ی حسی- حرکتی با استفاده ی کودک از حواس و حرکات برای کاوش کردن محیط، آغاز میشود. این الگوهای عمل در مرحله ی پیش عملیاتی به صورت تفکر نمادی، اما غیرمنطقی کودک پیش دبستانی در می آیند. بعد از آن شناخت در مرحله ی عملیات عینی به صورت استدلال منظم تر و منطقی کودک دبستانی تغییر شکل می یابد. سرانجام، در مرحله ی عملیات صوری، تفکر به نظام استدلال منظم و انتزاعی نوجوان و بزرگسال تبدیل می شود (سیدمحمدی، ۱۳۹۶). کودک این سالها را با کنجکاوی و توجه نسبت به خود، اطرافیان و دنیای پیرامونش سپری میکند. در این سالهای طلایی چنانچه محیط و آموزش غنی باشد هوش شکوفا می شود و استعدادها پرورش می یابد. آموزش و پرورش کشور ما اگر بخواهد به هویت ملی و نظام ارزشی کودکان و نوجوانان اعتدال بخشد، باید آنان را برای زندگی در عصر جهانی شدن در قرن حاضر آماده کند. نادیده گرفتن این وظیفه مهم، نه تنها باعث فقر هویتی و محدودنگری جهان بینی گروه های بزرگی از دانش آموزان خواهد شد بلکه زمینه جذب بی رویه ی گروه های وسیع دیگری از آنان به فرهنگ و سبک زندگی بیگانه را نیز فراهم خواهد کرد (لطف آبادی، ۱۳۸۵).

توجه به رشد و یادگیری کودکان در این سالهای حساس به دلیل زیر از ضرورت و اهمیت فراوانی برخوردار است.

۱- سرعت رشد در همه ابعاد آن در شش سال اول زندگی نسبت به سالهای دیگر بیشتر است. یادگیری کودکان در این سالهای حساس، سریعتر، آسانتر و عمیقتر صورت میگیرد.

۲- با توجه به وجود نابرابریهای اقتصادی و اجتماعی، کودکان خانوادههای محروم نیاز به محیطی دارند که این محرومیتها را تاحدی جبران سازد که در مراکز پیش از دبستان، مربیان آگاه و آموزش دیده، این وظیفه را بر عهده دارند.

۳- تغییرات اقتصادی، اجتماعی و اشتغال مادران، ایجاد محیطهای مناسب برای رشد و یادگیری کودکان را ضروری میسازد.

۴- بر اساس پژوهشهای انجام شده، کودکان برخوردار از آموزش پیش از دبستان، توانمندی شناختی و رفتاری بیشتری نسبت به کودکان دیگر در مقطع ابتدایی دارند.

۵- بسیاری از مشکلات کودکان در جنبه های مختلف رشد، در سالهای اولیه کودکی، با مداخله مؤثر و به موقع برطرف می شود و این در صورتی است که کودکان از آموزشهای پیش از دبستان برخوردار شوند.

۶- آموزش پیش از دبستان، شوق یادگیری، نگرش مثبت و پذیرش کودک را نسبت به محیط مدرسه افزایش میدهد و در نتیجه میزان ترک تحصیل کودکان در مدرسه کاهش می یابد.

۷- یافته های پژوهشی نشان میدهد هزینه افت تحصیلی کودکان در مدرسه، بسیار بیشتر از هزینه آموزش آنها در مراکز پیش از دبستان است.

۸- والدین معمولاً در ارتباط با نیازهای رشد کودکان، شناخت کافی ندارند؛ در مراکز پیش از دبستان، در کنار آموزش کودکان شیوه های مناسب فرزند پروری به والدین آموزش داده می شود.

۳- پیشینه تحقیق

در زمینه هویت ملی در تعلیم و تربیت تحقیقات زیادی در خارج از کشور صورت گرفته که در همه آنها بر لزوم شکل گیری هویت ملی در دانش آموزان تاکید شده است. از آن جمله در تعلیم و تربیت کانادا بر نقش برنامه درسی ملی در ایجاد نگرش ها و ارزش های همسان در مقوله های اقتصاد و فرهنگ و جامعه پیشرفته در یک کشور تاکید شده است .

(کیم، ۲۰۰۴) برنامه درسی کره را مورد نقد و بررسی قرار داده است و اشاره می کند که توجه به هویت ملی در درس مطالعات اجتماعی برنامه درسی کره از نیمه قرن بیستم مورد توجه قرار گرفته است به علاوه از آن زمان تاکنون برنامه درسی کره، هفت بار مورد تجدیدنظر قرار گرفته است که در هر مرتبه با توجه به تغییرات اجتماعی کره و همچنین جهان، مفهوم پردازی هویت ملی در برنامه درسی اصلاح شده است.

(فونتسوگ، ۱۹۹۴) در بررسی هویت ملی در تبت نشان داده است که تبتی ها بخصوص پس از حاکمیت چینی ها بر این سرزمین، برای آنکه هویت ملی شان در نسل جوان رو به افول نرود بهای زیادی به برنامه درسی مدارس داده اند.

(برت، ۲۰۰۰) در تحقیق خود که با مشارکت همکارانش در اسکاتلند، اسپانیا، ایتالیا، روسیه، اوکراین، گرجستان و آذربایجان انجام شد نشان داد دانش جغرافیای ملی در سنین ۱ تا ۵۵ سالگی به طور معنی داری افزایش می یابد و میزان دانش جغرافیای ملی با میزان حس هویت ملی کودکان رابطه مثبت دارد.

تحقیقات متعدد نشان می دهد کودکان ۱ ساله می توانند در مورد عضویت خود در گروه های ملی صحبت کنند. از سن ۱ تا ۵۵ سالگی به طور معنی داری هویت ملی کودکان توسعه می یابد و میزان شباهت کسب شده بین خود و ملیت در این سالها افزایش می یابد. تحقیقات بیانگر این نکته است که کودکان در ۱ سالگی نگرش مثبتی نسبت به ملیت خود و تعلق خود به آن دارند ولی نگرش چندان مثبتی نسبت به ملیت های دیگر ندارند. در مقابل بین ۱ تا ۵۵ سالگی نگرش مثبت به ملیت خود کم رنگ تر می شود و نگرش مثبت تری نسبت به ملیت های دیگر به دست می آورند. بنابراین الزام است در این مقطع سنی برای تحکیم هویت ملی و جلوگیری از نفوذ مظاهر ملیت های دیگر اقدام عاجل صورت گیرد (برت، ۲۰۰۰) .

اما بررسی هویت ملی در تعلیم و تربیت کشور ایران در کشور ما برخلاف بسیاری از کشورها که برای بحث هویت ملی اهمیت زیادی قائلند، نظام تعلیم و تربیت هنوز قدم های ابتدایی را برمی دارد. نقش فعالیتهای مدارس در شکل دهی هویت ایرانی در دانش آموزان کم رنگ بوده و به درستی نتوانسته است آگاهی تعلق خاطر، پایبندی به ارزش ها، باورها، هنجارها، نمادها، اسطوره های ملی، آگاهی از جغرافیای ایران و میراث فرهنگی را که سازنده هویت ایرانی است در دانش آموزان ایجاد کند به عبارت دیگر فرهنگ اصیل ایرانی در مدارس مورد بی توجهی قرار گرفته است .

شکیباییان (۱۳۸۳) در تحقیقی تحت عنوان "بررسی و تحلیل محتوای کتب درسی دوره ابتدایی در شکل دهی به هویت ملی" نشان داد که در کتاب های درسی دوره ابتدایی نمی توانند نقش چندان مؤثری در شکل گیری و تحکیم مؤلفه های اسطوره های نمادین هویت ملی، که یکی از ابعاد مهم شخصیت و رشد همه جانبه فردی و اجتماعی دانش آموزان است داشته باشد.

شمشیری (۱۳۸۵) در تحقیقی تحت عنوان "درآمدی بر هویت ملی شیراز" به نتایج زیر دست یافت که: بازنگری چندساله امور تربیتی پس از انقالب نشان می دهد با وجود اهتمام ویژه نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران به بعد پرورشی تعلیم و تربیت که در قانون اساسی نیز به آن اشاره شده، در عمل موفقیتی به دست نیاورده است.

شیخوندی (۱۳۸۳) در تحقیقی تحت عنوان "بازتاب هویت اقلام ایرانی در کتب های درسی دوره ابتدایی و راهنمایی" به نتایج زیر دست یافت که کتاب های درسی تعلیمات اجتماعی و جامعه شناسی در دوره ابتدایی و راهنمایی به مقولات فرهنگی و هویت ملی نپرداخته اند.

۴- راهکارهای اجرایی تقویت هویت ایرانی - اسلامی کودکان

با توجه به اینکه تاریخ، هنر ایرانی، زبان فارسی، آداب و رسوم، جشن های ملی، میراث مشترک فرهنگی مکتوب و شفاهی و آثار باستانی و ... از مواردی هستند که هویت ملی ایرانیان را تشکیل می دهند الزام است در حفظ و اشاعه این سرمایه های فاخر و گرانبها تلاش کرد. با توجه به اهمیت پرورش هویت ملی، هدف هشتم در اهداف تفصیلی یازده گانه دوره پیش دبستان به پرورش هویت ملی اختصاص یافته و شامل قلمروها و محدوده ی محتوایی زیر است:

۱- تقویت تعلقات ملی

افتخار به مسلمان و ایرانی بودند و آشنایی و علاقه به امام خمینی (ره)، رهبری انقلاب و شخصیت های دینی و ملی آشنایی و علاقه به مسجد و مکان های زیارتی

۲- آشنایی و احترام گزاردن به آداب و رسوم و مناسبت های دینی و ملی

آنچه در درجه اول باید مورد توجه قرار بگیرد این است که کودکان باید عادات مربوط به شرکت در این مراسم و جشن ها و مناسک را فرا بگیرند و سپس با اهمیت وجود آنها و تأثیرات ناشی از آنها آشنا شوند و بعدها در سنین نوجوانی از فلسفه و دلایل برگزاری آن مطلع گردند مثلاً برای آشنایی با مناسک حج، طواف کردن به دورخانه ای که شباهت به خانه کعبه ساخته شده است. برگزاری مراسم و مناسبت مربوط به اعیاد مذهبی مانند عید فطر، عید قربان و عید غدیر از آن جمله می باشند. قطعاً درج مطالبی در کتابهای درسی دانش آموزان در خصوص جشنها، مراسم و مناسک امری ضروری است زیرا اهداف محتوای آموزشی در هر جامعه ای از فلسفه اجتماعی همان جامعه تبعیت می کند و رعایت آداب مربوطه به هر یک از جشنها و مراسم و مناسک ضروری است. (حیاتی و حسینی موخر، ۱۳۸۶)

۳- شناخت، تقویت علاقه و احترام به نمادهای ملی

شناخت پرچم جمهوری اسلامی ایران و احترام به آن

حفظ کردن سرود ملی کشور و احترام به آن

آشنایی با زبان فارسی و علاقه به آن

آشنایی با نام رهبر و رئیس جمهوری و احترام به آن ها

آشنایی اجمالی با نقشه کشور ایران

بخشی از ارزشها را در هر جامعه ای ارزش نمادهای ملی تشکیل می دهند مثلاً احترام به پرچم، رعایت سکوت و ایستادن در هنگام سرود ملی، ارزش قائل بودن برای شهیدان دفاع مقدس و همه سردارانی که در دفاع از مرزهای این مرز و بوم جان به جان آفرین تسلیم کردند و در نزد خداوند روزی می خورند همه می توانند نمونه هایی از این ارزشها باشند و می توان در مراکز آموزشی و مدرسه ها به بچه ها یاد داد مثلاً در صف صبحگاه با خواندن دسته جمعی سرود ملی به همراه برافراشته شدن پرچم کشورمان این ارزشها را یادآور شد یا با برگزاری نمایشگاهی از دهه فجر و دفاع مقدس و بازگویی خاطرات آن دوره، بچه ها و کودکان را با این ارزشها آشنا کرد. (حیاتی و حسینی موخر، ۱۳۸۶). برای آشنایی هر چه بیشتر کودکان و نوجوانان با نمادهای ملی باید راهبردی مشخص اتخاذ شود که از طریق آن معلوم گردد اولاً دانش آموزان در هر دوره تحصیلی با چه نمادهایی و تا چه حد آشنا شوند و این که نحوه تدوین محتوای درسی در این خصوص چگونه صورت پذیرد که این هدف را تأمین کند (حیاتی و حسینی موخر، ۱۳۸۶).

۴- معرفی اقوام مختلف ایرانی

با استفاده از کتاب ها، روزنامه ها، دی وی دی ها و تهیه لباسهای محلی در جشن های سالانه ملی... می توان نوآموزان را با اقوام مختلف ایرانی مثل کرد و ترک و لر و بلوچ و ... آشنا نمود و لزوم احترام به هموطنان از هر قوم و زبانی را در آنان نهادینه کرد.

۵- معرفی ایران با استفاده از کتاب های کودکانه

با استفاده از کتاب هایی که به زبان کودکانه درباره ی ایران نوشته شده اند می توان کشور عزیزمان را از نقطه نظر شهرها و روستاها، جاهای دیدنی، فرهنگ بومی و محلی و ... به نوآموزان معرفی نمود تا ضمن پرورش احساس تعلق به ایران، با محیط زندگی خود آشنا شده و به ایرانی بودن خود افتخار نمایند. برخی از مجالت کودکان مثل سروش و دوست خردسالان و دوست کودکان و ... نیز برای معرفی هر چه بهتر ایران به کودکان مثرتر خواهند بود

۶- سهیم کردن کودکان در واقعیت های تاریخی از طریق نمایش عکس های تاریخی و بازگونی نمودن خاطرات از زبان بزرگترها

۷- بردن نوآموزان به اماکن باستانی و فراهم کردن امکان بازدید مطلوب و دقیق از آنها و ذکر ظرائف موجود در این آثار

با بردن نوآموزان به اماکن باستانی و فراهم کردن امکان بازدید مطلوب و دقیق از آنها و ذکر ظرائف موجود در این آثار می توان آنها را با سوابق فرهنگی و تمدنی گذشته آشنا کرد و با بیان ارزش و اهمیت آنها، کودکان و نوجوانان را به قدردانی از میراث فرهنگی تشویق و ترغیب نمود. ضمناً در برنامه های درسی نیز معرفی این میراث باید از جایگاه ممتازی برخوردار باشد (حیاتی و حسینی موخر، ۱۳۸۶).

از آنجا که براساس تعریف شورای بین المللی موزه ها، آموزش یکی از رسالت های اصلی موزه به شمار می رود لذا موزه ها به عنوان بنیاد های اجتماعی آموزش محور، می توانند ضمن زنده نگه داشتن میراث فرهنگی و آشنایی کودکان با هویت ملی و قومی، به آموزش و بازیابی عناصر هویت تاریخی و اجتماعی افراد جامعه خود مدد برسانند (احمدیان، ۱۳۹۵)

۸- مشاهده برنامه های تلویزیون محلی

اختصاص زمان هایی از کالس های پیش دبستانی برای تماشای برنامه های صدا و سیما به صورت دسته جمعی، علاوه بر ایجاد نشاط و سرزندگی، باعث ایجاد رغبت در نوآموزان برای استفاده از منابع رسمی محلی و ملی شده و آنان را تا حد زیادی از هجمه های بی شمار رسانه های غربی مصون خواهد نمود.

۹- معرفی اسطوره های ملی و مذهبی

یکی از عوامل مؤثری که در شکل گیری شخصیت کودکان و نوجوانان بسیار مؤثر و حائز اهمیت است کارتون ها یا انیمیشن ها و الگوپذیری کودکان و نوجوانان از قهرمانان این انیمیشن ها است. شرکت های بزرگ تولید کننده انیمیشن عمدتاً از سوی کشورهای غربی حمایت می شوند به همین خاطر این شرکت ها آثار خود را براساس فرهنگ و ارزش های غربی تولید می کنند بنابراین وقتی کودکان ما به طور پیوسته پای محصولات غربی می نشینند رفته رفته از هویت ایرانی خود جدا شده و به هویت غربی نزدیک می شوند (صادقی نیا و بنی اسدی، ۱۳۹۴). در یک انیمیشن عموماً یک اتفاق از حالت طبیعی خارج شده و به صورت فانتزی برای کودکان و نوجوانان به نمایش در می آید این نکته باعث می شود که آثار این حوزه برای آنها جذاب بوده و از این کارتون ها و انیمیشن ها تأثیر بپذیرند و با همانند سازی رفتارها و حرکات، به دنبال اجرا و تقلید از آن ها باشند. بنابراین الزم است در کنار حمایت دولت دست اندرکاران حوزه انیمیشن در ساخت آن از اسطوره ها و حماسه های ملی کشورمان بهره ببرند تا کودکان ضمن الگوپذیری صحیح از قهرمانان ایرانی، آنها را بشناسند. (روزنامه جام جم، ۱۳۹۶). در شاهنامه فردوسی می توان نمونه های فراوانی از این گونه اسطوره ها مانند رستم و سهراب، کاوه آهنگر، کیومرث گلشاه و نیز تهمورث را مشاهده کرد. هر کدام از اسطوره ها در شاهنامه دارای خصلت دین داری، خداپرستی و عدالت هستند (البرز، ۱۳۶۹).

نظام تعلیم و تربیت وظیفه ای که در قبال تحقق بخشیدن به هویت ملی دارد می تواند از طریق معرفی اسطوره ها نیز دنبال نماید لذا ذکر نام و یاد آنها و نقشی که به آنها منتسب کرده اند در کتابهای درسی امری ضروری است و باید در دستور کار برنامه ریزان درسی نظام آموزش و پرورش قرار بگیرد (حیاتی و حسینی، ۱۳۸۶). حمایت کودک برای بازی کردن و قصه گفتن برای آشنایی بامیراث فرهنگی و آداب و رسوم و اجتماعی شدن آنها از جمله راهکارهایی برای تقویت هویت ملی کودکان می باشد. قصه گویی ساده ترین، ارزانتین و در عین حال مؤثرترین شیوه های ادب شفاهی و نمایشی است که امکان اجرای آن تقریب در هر مکان و هر زمان با حداقل امکانات ممکن است.

بازآفرینی قصه های عامیانه سمک عیار به صورت قصه و یا کارتون و ... کودکان با روحیه جوانمردی، نجات مردم از دست ظالم، عدالت، انصاف، حلم، وقار، شجاعت، سخاوت، امانت داری، توکل و قناعت که از خصوصیات خلقی و هویت ایرانیان است آشنا می شوند (ناتل خانلری، ۱۳۶۴).

(میردريکوند و همکاران، ۱۳۹۶) قصه گویی یکی از ابزارهای مهم تربیت محسوب می شود زیرا نه تنها میتواند انسان را با میراث های فرهنگی و آداب جامعه ی خود و جهان آشنا سازد و قدرت تفکر را پرورش دهد بلکه میتواند زمینه ی خودسازی و جامعه سازی را در او برانگیزد چرا که قصه گویی و قصه خوانی هر خواننده ای را به وجد و شگفتی و امیدارد؛ و قرآن کریم نیز بر آن تأکید فراوان دارد (غلامی زارع زاده، ۱۳۹۵)

در اهمیت این روش و بهره گیری از آن، همین بس که در قرآن کریم و تعالیم انبیای الهی و کتابهای آسمانی هم این روش مؤثر، یعنی زبان قصه و داستان برای آموزش، هدایت، القای مفاهیم و پیامهای دینی مورد توجه قرار گرفته است؛ زیرا قصه و داستان، آموزه ها و حقایق دینی را به طور غیرمستقیم بیان میدارد. (گورانی طبلی و همکاران، ۱۳۹۵)

بازی از نظر روانشناسان مهمترین فعالیت دوران کودکی است و بهوسیلهی آن میتوان کودک را از نظر جسمی، روحی و اجتماعی به رشد فوقالعادهای رساند، در واقع بازی در حکم آینه ای است که روحیات، استعدادها و زمینه های روانی کودک را نشان می دهد؛ بنابراین باید ذهن پدران و مادران را در خصوص بازی عوض کرد تا آنها به این فعالیت کودک خود بها دهند و برای آن برنامه ریزی کنند (اسمعیل وندی و همکاران، ۱۳۹۶).

در اسلام هم توصیه اکید به این موضوع شده است که کودکان را تا هفت سالگی آزاد بگذارید تا بازی کنند. در روایتی آمده است که حضرت محمد (ص) با جمعی از یاران از محلی عبور میکردند کودکان را در حال خاک بازی دیدند برخی از یاران خواستند آنها را از بازی کردن باز دارند. پیامبر فرمودند بگذارید بازی کنند که خاک محل پرورش کودکان است.

اسلام علاوه بر آنکه از واپس زدن این تمایل در کودکان جلوگیری میکند توصیه می نماید که پدران و مادران امکانات الزم برای بازی کودک را فراهم کنند و در هر موقعیت و مقام اجتماعی نیز که هستند وقتی را برای بازی با فرزندان خویش اختصاص دهند و خیال نکنند که در صورت بازی کردن با فرزندانشان اقتدار یا متانت آنان خدشه دار می شود (اسمعیل وندی و همکاران، ۱۳۹۶).

۵- بحث و نتیجه گیری

نظام آموزش و پرورش در هر کشوری یکی از مهم ترین ارکان سازنده ی فرهنگ و هویت آن جامعه است، لذا تقویت فرهنگ و هویت ملی، نیازمند تقویت و تحول در نظام آموزش و پرورش است. توجه به عناصر هویت، فرآیند هویت یابی کودکان و ارائه راهکارهای اجرایی در جهت کمک به شکل گیری و تقویت هویت ایرانی-اسلامی کودکان امری ضروری است و بسیاری از اهداف و برنامه های کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت توسعه ای کشور بدون توجه به این موضوع محقق نخواهد شد. همچنین در تدوین محتوای کتاب های دوره ی پیش دبستانی حتماً باید به پرورش و تقویت هویت ملی کودکان به ویژه از نظر نمادهای ملی توجه گردد چرا که در این مقطع سنی، نوآموزان از خواندن متون عاجزند و بیشتر به تصاویر و نمادها توجه می کنند. امروزه تاثیر رسانه ها برافکار عمومی بر همگان روشن است و صاحبان شبکه ها و رسانه های جهانی با استفاده از این ابزار کارآمد به دنبال تخریب فرهنگ و هویت بومی و ملی کشورهای مختلف هستند.

از سوی دیگر از آنجا که تقویت هویت اسلامی-ایرانی نقطه مقابل و راهکار اصلی برای مقابله با بحران هویت می باشد هر تالش و کوششی که در این راستا صورت گیرد در واقع نوعی تقویت هویت ملی و امیدوار ساختن این نسل به آینده و اعتماد و اتکا به گذشته خویش میباشد. یک کودک برای کسب هویت از عوامل گوناگونی همچون خانواده، نهادهای تربیتی و پرورشی، رسانه های گروهی و مطبوعات و ... متأثر است. دوران پیش از دبستان دورانی است بسیار حساس زیرا به تعالی رسیدن انسانها از دامن خانواده و از دوران کودکی آغاز می شود. پس باید به شکل بخشیدن شخصیت کودکان توجه بسیار نمود که هدف اصلی دین مبین اسلام نیز است. بدین صورت اساسیترین زمان برای شکل گیری هویت انسان دوران کودکی و به خصوص زمان پیش از دبستان است پس الزام است با تربیت صحیح و آموزه های مناسب و فراهم کردن محیطی غنی به شکل گیری شخصیت کودک کمک نموده دراین راستا مس توان از فعالیت های متنوعی دراین دوره استفاده نمود کودکان دراین دوره علاقه بسیاری به گوش دادن به قصه دارند پس از روش قصه گویی میتوان برای تقویت و شکل گیری هویت ملی استفاده نمود قصه باعث پرورش خالقیت، افزایش دقت، ایجاد اعتماد به نفس و رشد نگرش مثبت در کودک می شود. بازی یک امر طبیعی است و همانند نفس

کشیدن برای کودک ضرورت دارد. در سالهای پیش از دبستان، بزرگترین سرگرمی و مشغله ی کودک بازی است و بعد از آن، اندک اندک از میزان آن کاسته شده و کارهای اساسی تر جای آن را می گیرد. حمایت کودک برای بازی کردن و قصه گفتن برای او، به عنوان دو مورد از روشهای غنی سازی این دوره به شمار می آید.

بنابراین مدیران، برنامه ریزان و مولفان کتب درسی مکلفند در برنامه ریزی امور و سازمان دهی فعالیت ها به گونه ای اقدام نمایند که تا پایان دوره تحصیلی ابتدایی دستیابی دانش آموزان با اهداف تعیین شده برای تقویت هویت ممکن باشد.

۶- منابع

- احمدی، حمید (۱۳۸۲). هویت ملی ایران، بنیادها و چالش هاو بایسته ها، ماهنامه پژوهشی- فرهنگی، (۴): ۵-۵۲
- احمدیان، ارمغان (۱۳۹۵). پژوهشی بر انتقال مفاهیم باستان شناسی به کودکان در موزه های باستان شناسی، پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهرکرد.
- البرز، پرویز، (۱۳۶۹). شکوه شاهنامه در آینه تربیت و اخلاق پهلوانان، تهران: دانشگاه الزهرا
- اسمعیل وندی، ایمان؛ سینا بهمن نیا؛ سمیرا دشتبانی و الهام شیرزادی، (۱۳۹۶). بازی و نقش بازی در تعلیم و تربیت کودکان، پنجمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران، انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین
- اسمیت، آ.، (۲۰۰۱)، ناسیونالیسم: نظریه، ایدئولوژی، تاریخ، مترجم: انصاری، منصور، (۱۳۸۳)، تهران: موسسه مطالعات ملی تمدن ایرانی
- باوند، داود، (۱۳۷۷). چالش های برون مرزی و هویت ایرانی در طول تاریخ. ماهنامه اطلاعات سیاسی-اقتصادی سال (۱۲): ۳: ۱۳۰-۱۲۹
- توسلی، قاسمی، (۱۳۸۳)، هویت جمعی و جهانی شدن "نامه علوم اجتماعی، (۴): ۱۱: ۱-۲۶
- حیاتی، زهرا و حسینی موخر، سید محسن، (۱۳۸۶)، از هویت ایرانی، تهران: نشر سوره مهر
- حاجیان، ابراهیمی، (۱۳۷۹)، تحلیل جامعه شناختی هویت ملی در ایران و طرح چند فرضیه "فصلنامه مطالعات ملی، ۲(۵): ۱۹۳-۲۲۸
- روزنامه جام جم، (۱۳۹۶). انیمیشن های خارجی، انتشاردهنده: شهربانو، جمعه
- سیدمحمدی، یحیی (۱۳۶۹). روانشناسی رشد، چاپ سی و پنجم، تهران، انتشارات ارسباران.
- شکیبائیان، طناز، (۱۳۸۳)، بررسی و تحلیل محتوای کتب درسی دوره ابتدایی در شکل دهی هویت ملی "پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد.
- شمشیری، (۱۳۸۷)، درآمدی بر هویت ملی "، شیراز، انتشارات: نوید شیراز.
- شیخوندی، داور، (۱۳۸۳)، ناسیونالیسم و هویت ایرانی "تهران، انتشارات: شابک.

صادقیان، نبی الله؛ برزین، شیرین (۱۳۸۹). آشنایی با راهنمای برنامه دوره پیش دبستانی برای تولید محتوایی فعالیت های مراکز آموزشی پیش دبستانی. تهران: انتشارات شورا

غلامزاده، زهرا؛ علیرضا علی احمدی و محمد پارسا نژاد، (۱۳۹۵). چندوجهی تربیت کودک در دوره پیش دبستانی از منظر رویکرد دینی، کنفرانس بین المللی روانشناسی، مشاوره، تعلیم و تربیت، مشهد، موسسه آموزش عالی شان‌دیز

گورانی طبلی، طیبیه؛ نجیبه بحری تنبانی و مریم اسالمی چاهویی، (۱۳۹۵). نقش قصه در تعلیم و تربیت اسلامی کودکان، سومین کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم، شیراز، با همکاری مشترک دانشگاه علمی کاربردی آذین شوشتر - دانشگاه زرگان - واحد پژوهش دانش پژوهان همایش آفرین،

لطف آبادی، حسین، (۱۳۸۵)، آموزش شهروندی ملی و جهانی همراه با تحکیم هویت و نظام ارزشی دانش آموزان، فصل نامه نوآوری های آموزشی، شماره (۱۷): ۵-۱۱-۴۴

میر دریگوند، رضوان؛ خدیجه ایرانخواه و سارا ضمیری، (۱۳۹۶). تاثیر قصه گویی در خالقیت و پیشبرد اهداف تربیتی دانش آموزان، دومین همایش بین المللی و چهارمین همایش ملی پژوهش های مدیریت و علوم انسانی در ایران، تهران، موسسه پژوهشی مدیریت مدیر،

مطهری، مرتضی (۱۳۷۲)، خدمات متقابل اسلام و ایران. چاپ نوزدهم، تهران: صدرا.

محسنی (۱۳۷۵). ادراک خود از کودکی تا بزرگسالی، تهران: انتشارات بعثت.

ناتل خانلری، پرویز، (۱۳۹۶). شهرسمک، تهران: نشر آگاه

Barrett, Martyn. (۲۰۰۰). The development of national identity in childhood and adolescence. University of

Surrey. <http://epubs.surrey.ac.uk/۱۶۴۲/>

Erickson, E. H. (۱۹۶۰). Identity, Youth, and crisis, New York W.w.Norton\$ co, INC.

Erikson, E. H. (۱۹۶۸). Identity and the life cycle, New York W.w.Norton \$ co, INC..

Kim, H. J. (۲۰۰۴), National Identity in Korean Curriculum, Canadian Social Studies, Vol. ۳۸(۳): ۷۴-۸۹

Phuntsog, N. (۱۹۹۴), Renewal of Tibetan School Curriculum in Exile, A Tibetan-centric approach, Reports

descriptive, from :ERIK(ED۳۸۳۶۱۷), retrieved ۱۵/۱۱/۲۰۰